

AHON IQTISODIYOTI VA LOGISTIKA TIZIMLARINI O‘RGANISHDAN ELEKTRON XARITALAR ASOSIDA O‘QUVCHILARNING MUSTAQIL LOYIHAVI-TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI TASHKIL ETISH

Sapayeva Gulbahor Odilbek qizi

*Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti "Tabiiy va qishloq
xo‘jaligi fanlari" fakulteti 13.00.02-ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (soxalar
bo'yicha) ixtisosligi mustaqil izlanuvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada 9-sinf iqtisodiy va ijtimoiy geografiya darslarida jahon iqtisodiyoti hamda xalqaro logistika tizimlarini o‘rganish jarayonida elektron xaritalar vositasida o‘quvchilarning mustaqil loyihaviy-tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etish metodologiyasi yoritilgan. Geo-vizuallashtirish va interaktiv xaritalar yordamida transport koridorlarini loyihalash, eksport-import marshrutlarini optimallashtirish hamda transmilliy iqtisodiy zanjirlarni modellashtirishning didaktik prinsiplari tahlil qilingan. Maktab geo-ta'limida an'anaviy yodlash tizimidan amaliy loyihaviy ta'lim texnologiyasiga o'tish orqali o‘quvchilarning makoniy, tanqidiy va strategik fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish bo'yicha metodik tavsiyalar ilgari surilgan.*

Kalit so‘zlar: *jahon iqtisodiyoti, transport logistikasi, elektron xarita, loyihaviy ta'lim, tadqiqotchilik faoliyati, geo-vizuallashtirish, interaktiv dars, amaliy kompetensiya.*

Kirish

Zamonaviy globallashtirish va xalqaro mehnat taqsimoti sharoitida makoniy va iqtisodiy jarayonlar nihoyatda murakkab va o‘zaro bog‘liq xarakterga ega bo‘lib bormoqda. Umumiy o‘rta ta'lim maktablarining 9-sinf geografiya darslarida jahon iqtisodiyoti va logistika tizimlarini o‘qitish o‘quvchilarda global iqtisodiy integratsiya, xalqaro savdo aylanmasi va geosiyosiy munosabatlar haqida yaxlit dunyoqarashni shakllantirishda hal qiluvchi bosqich hisoblanadi. Biroq maktab darsliklarida beriladigan statistik jadvallar va statik, ya'ni harakatsiz kontur xaritalar global miqyosdagi yuk oqimlari, transport koridorlarining o‘zgaruvchanligi va logistik zanjirlar transformatsiyasini dinamik hamda tushunarli tarzda aks ettirishda cheklanganlik qilmoqda.

Ushbu muammoni bartaraf etish hamda o‘quvchilarning darsdagi passiv tinglovchi rolini faol tadqiqotchi darajasiga ko‘tarish uchun elektron xaritalar negizida loyihaviy ta'lim texnologiyasini joriy etish zarurati yuzaga keladi. Elektron xaritalar nafaqat global iqtisodiy hududlarni vizuallashtirish, balki ularni tahlil qilish va yangi virtual loyihalarni yaratish imkonini beruvchi interaktiv muhitdir. Darslarda raqamli kartografik resurslar orqali o‘quvchilarning mustaqil loyihaviy-tadqiqotchilik faoliyatini tizimli tashkil etish ta'lim mazmunini amaliyotga yo‘naltirish, o‘quvchilarni global iqtisodiy tizim qonuniyatlarini mustaqil anglashga o‘rgatishning bosh mezoni hisoblanadi.

Asosiy qism

Elektron xaritalar asosida loyihaviy-tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etish metodikasi o‘quvchilarga o‘qituvchi tomonidan berilgan tayyor ma’lumotlarni yodlash o‘rniga, muammoli keyslar ustida guruh bo‘lib ishlash imkonini beradi. Masalan, jahon transport va logistika tizimi mavzusini o‘rganishda sinfdagi o‘quvchilar kichik guruhlariga bo‘linib, xalqaro savdo yo‘llarini optimallashtirish bo‘yicha virtual loyihalar tayyorlaydilar. Elektron xaritalarning interaktiv interfeysida o‘quvchilar muayyan yuk turini bir qit’adan ikkinchi qit’aga yetkazib berishning eng arzon, xavfsiz va qisqa marshrutini geoinformatsion qatlamlarni ustma-ust qo‘yish, masofa va vaqt ko‘rsatkichlarini raqamli hisoblash orqali mustaqil loyihalashtiradilar.

Biroq bugungi kunda maktab amaliyotida loyihaviy-tadqiqotchilik faoliyatini elektron xaritalar bilan sinxronlashtirishda jiddiy uslubiy va texnik to‘siqlar ko‘zga tashlanadi. Maktab geografiya darslari uchun xalqaro savdo va transport logistikasini modellashtirishga mo‘ljallangan soddalashtirilgan milliy raqamli platformalar hamda elektron atlaslar tizimi yetarli darajada rivojlanmagan. Ko‘p hollarda o‘qituvchilar dars vaqtining cheklanganligi va uslubiy tavsiyalarning yo‘qligi sababli elektron xaritalardan faqat tayyor tasvirlarni namoyish etish darajasida foydalanadilar, bu esa o‘quvchilarning mustaqil tahliliy, mantiqiy va ijodiy salohiyatini to‘liq yuzaga chiqarishga imkon bermaydi.

Mazkur metodik kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida iqtisodiy geografiya darslarida elektron xaritalar yordamida bajariladigan bosqichli amaliy loyihalar algoritmini joriy etish maqsadga muvofiqdir. Loyiha doirasida o‘quvchilarga O‘zbekiston Respublikasining eksport mahsulotlarini jahon bozorlariga olib chiquvchi yangi muqobil transport koridorlarini elektron xaritada chizish va ularning iqtisodiy samaradorligini baholash kabi muammoli vazifalar berilishi kerak. Bunday tadqiqotchilik yondashuvi o‘quvchilarni iqtisodiy-geografik omillarni, bojxona to‘siqlarini, dengiz va quruqlik yo‘llarining afzalliklarini kross-tahlil qilishga o‘rgatadi hamda ularning strategik fikrlash kompetensiyalarini yuksaltiradi.

Xulosa

Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, jahon iqtisodiyoti va logistika tizimlarini o‘rganishda elektron xaritalar asosida o‘quvchilarning mustaqil loyihaviy-tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etish zamonaviy geografik ta’lim sifatini oshirishning strategik mexanizmidir. Interaktiv elektron xaritalar va loyihaviy yondashuvning sintezi darsni quruq yodlash metodidan amaliy-amaliyot muhitiga aylantirib, o‘quvchilarda global iqtisodiy jarayonlarni modellashtirish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Bu kabi metodologiyaning amaliyotga joriy etilishi maktab bitiruvchilarining makoniy-mantiqiy fikrlash darajasini jahon andozalari darajasiga ko‘tarish imkonini beradi.

Shu bilan birga, ta’lim tizimida mazkur metodologik innovatsiyalarni keng ommalashtirish uchun maktab geografiya o‘qituvchilarining elektron kartografiya va loyihaviy ta’lim metodikasi bo‘yicha kasbiy tayyorgarligini tizimli ravishda oshirish lozim. Kelajakda maktab darsliklari va multimedia ilovalari tarkibini global logistika tizimlarini aks ettiruvchi interaktiv xaritalar hamda muammoli-izlanishli topshiriqlar bilan boyitish talab etiladi. Faqatgina ilg‘or raqamli texnologiyalar va loyihaviy pedagogik uslublarning

maqsadli integratsiyasi orqali zamonaviy iqtisodiy jarayonlarni chuqur anglaydigan raqobatbardosh yosh avlodni shakllantirish mumkin bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Chang C. H. *Project-based learning using digital maps in secondary economic geography // International Research in Geographical and Environmental Education*. – 2021. – Vol. 30, No. 2. – pp. 112-127.
2. G‘ulomov P. N., Mirzaliev T. *Geografiya ta’limida kartografik metodlar va elektron xaritalardan foydalanish*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2022. – 168 b.
3. Rodrigue J. P. *The Geography of Transport Systems and logistics education in digital era // Journal of Transport Geography*. – 2020. – Vol. 85, No. 4. – pp. 245-256.
4. Suxorukov V. D. *Maktab iqtisodiy geografiyasida jahon xo‘jaligi va logistika tizimlarini loyihaviy o‘qitish usullari // Geografiya v shkole*. – Moskva, 2023. – № 5. – s. 41-47.
5. Yusupov M. K. *Geografiya darslarida elektron xaritalar vositasida o‘quvchilarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish // O‘zbekiston Geografiya jamiyati axboroti*. – Toshkent, 2024. – 68-jild. – 142-149 b.